

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Arılar ve Maskeli Avcılar...

Havalar izin verdiği takdirde yemeklerimi açık havada yerim. Bu yıl havalar fena gitmedi, ama bu kez kentimiz eşek arılarının istilasına uğrayınca yemek saatimin büyük bir bölümü bu kanatlı teröristleri masadan kovalamakla geçti. Belki anımsarsınız, bundan iki yıl önce benzer bir işgalin haberini bu sayfalarda sizlerle paylaşmış böcek sayılarında ani artışların nedenleri hakkında bildiklerimi sizlere aktarmıştım (Ekim, 2004).

Geçen gün yine arılarla cebelleşirken aklıma birkaç soru takıldı: Neden eşek gibi munis ve yararlı bir hayvanın adı böyle muzır bir yaratığa verilmiş? Pek "biyolojik" bir toplum olmadığımız, fok ve yunusa "balık" dememizden belli.

Eşek arıları o kadar sistemli bir şekilde hücum ediyorlardı ki, aklıma yoksa daha önceden ne yapacaklarını planladılar mı diye bir soru geldi. Öyle ya, arıların yiyeceğin nerede olduğunu hemcinslerine

dans yoluyla bildirdikleri zaten kanıtlanmış bir olay. Acaba bana saldıranlar: "Sağdaki masada oturan cılız asistanlardan fazla iş çıkmaz, siz en iyisi arka masada yemek yiyen şişman hocalara saldırın?" kabilinden bir mesajı ne tür bir dansla iletirler? Kimbilir, belki komploya geç katılan bir arı "Kardeşim, ben ne yapacağımızı tam anlayamadım, şunu bir daha kıvrır mısın?" kabilinden bir soru bile yöneltebilir. Sakın gülmeyin. Bu kez ciddiyiz: Cornell Üniversitesi'nden Prof. Thomas D. Seeley'in Behavioral Ecology and Sociobiology dergisinin son sayısında (Cilt 53, sayı 6) yayınlanan makalesi arıların haberleşmede bizim bile imreneceğimiz seviyelere ulaştığını gösteriyor.

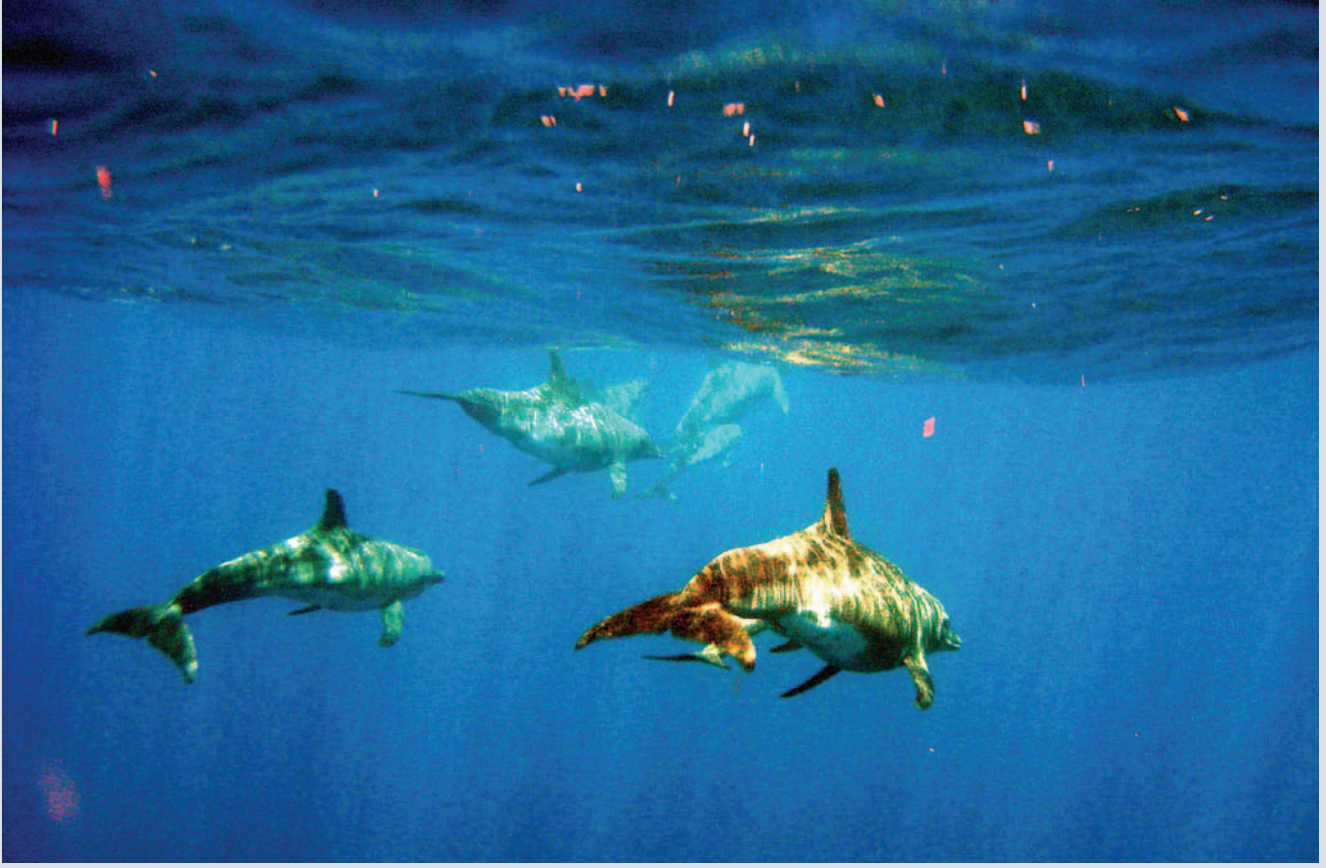
Seeley'e göre arılar hiç bir zaman tek bir öncü arının dansına körü körüne kapıp hedefe uçmuyorlarmış. Zaten öncü arı, bir değil birkaç yeri belirledikten sonra hangisinin besin açısından daha kalite-

li olduğunu dansın süresini değiştirerek bildiriyormuş. Örneğin, ikinci seferde bulunduğu yoncalar birinci seferde bulduklarından daha kaliteliyse, yaptığı dans bir öncesine nazaran daha uzun sürüyormuş. Böylelikle arılar, ancak fikir birliğine vardıldıktan sonra toplu halde hedefe yöneliyorlarmış. İnanılır gibi değil. Acaba Avrupa Birliği müzakerelerini yapacak takımımıza Devlet Opera ve Balesi'nden bir grubu dahil etmek mi?

Balık Böyle Avlanır

Hayvanlar dünyasında marifetli olanlar sadece arılar değil, tabii. Bu kez Natural History dergisinin son sayısında yayınlanan bir haberde üstün zekaları zaten bilinen yunusların yeni bir marifeti anlatılıyor. (Eylül 2005, sayı 7). Avustralya'nın Shark Bay körfezinde dişi bir yunus denizin dibinden kopardığı bir süngeri burnuna maske gibi takarak dipteki balıkları avlamaya başlamış. Neye uğradıklarını şaşırarak balıklar kendilerini kısa süre sonra yunusun midesinde bulmuşlar. Bunun çok başarılı bir yöntem olduğunun farkına varan diğer dişi yunuslar da, aynı şekilde burnlarına birer sünger maskesi takarak tıpkı Meksikalı kovboy Zoro gibi avlanmaya başlamışlar. Bu olay "hayvan topluluklarında kültür var mı, yok mu?" tartışmasına yeni bir boyut kazandırıyor. (Hayvanlarda kültürün oluşması için kalıtsal olmayan bir davranışın grubun diğer üyeleri tarafından taklit edilmesi yetiyor. Yani bir yunusun kültürlü olabilmesi için ne Hemingway'nin "Yaşlı Adam ve Deniz" kitabını okuyabilmesi ne de Vaughn Williams'ın Deniz senfonisinden bir kaç pasaj mırıl-

danması gerekiyor.) Kimbilir bu gidişle “Üzüm üzüme baka baka kararır” deyiminin yerini “yunus yunusa baka baka avlanır” alacak.

Sen Benim Kim Olduğumu Biliyormusun?

Yunuslar zeki olarak bilinirken kuşlar zeka merdiveninin alt basamaklarına oturur. Örneğin, “Kuş beyinli” deyimi sadece dilimizde değil, İngilizce’de de aptal anlamına gelir. Ama Animal Behavior dergisinin son sayısında (Eylül, 2005) Hamburg Üniversitesi’nden Prof. Wanker ve iki arkadaşının bir makalesinde anlatılanlar “ummadığın taş baş yarar” atasözünün hâlâ ne kadar geçerli olduğunun en belirgin kanıtı. Amazon ormanlarında yaşayan ve “gözlüklü papağan” diye bilenen bir kuş ailesini laboratuvarında inceleyen bili-

minsanları, aile bireyleri arasındaki iletişimlerin bireylere özel bir şekilde yapıldığının farkına varmışlar. Yani bizler nasıl anne, baba, teyze, amca gibi ünvanlar kullanılarak hitap ettiğimiz kişiyi belirliyorsak, papağanlar da her birey için değişik sinyal kullanarak hedefi açıkça belirliyorlarmış. Örneğin, yavru papağan, babası öttüğü zaman hedefin kendisi değil ağabeyi olduğunu anlıyormuş. Kaçırılmış olabilirim ama, bu konudaki literatürü yakından takip eden birisi olarak diyebilirim ki, hayvanların sinyal alışverişinde birey ayrımı yapabildikleri, sanırım ilk kez bu makalede ortaya atılıyor. Kimbilir, bu papağanların sıkı bir eğitimden geçtikten sonra “kızım sana ötüyorum, gelinim sen anla” gibi laflar etmelerine hiç şaşırمام doğrusu. Eğer tutarsa Wanger ve arkadaşlarının yaptığı bu çalışma bütün ders kitaplarına geçebilir. “Eğer” kelimesi aklınızı karıştırdıysa, merak etmeyin: bir sonraki bölümde ne demek istediğimizi açıklayacağız..

Neden Oynarız?

Belgeselerde görmüşsünüzdür; hayvan yavruları itişip kalkışarak, tıpkı insan yavruları gibi oyun oynarlar. Bu oyunlara bazen büyüklerin de katıldığı olur. Biz insanların aksine hayvanlar boş yere enerji harcamadıkları için, doğal seçilim kuramına göre oyun oynamanın bir avantaj sağlaması gerekir. Kimi biliminsanları bu oyunların hayvanı daha güçlü ve kuvvetli yaptığını, dolayısıyla gerçek bir çatışmada daha avantajlı olacağını iddia ederken

diğerleri, oyunların bireyler arasında sosyal bağları kuvvetlendirdiği için yararlı olduğunu savunur. Bu ikinci şık için en çok gösterilen örneklerden biri tarla faresini andıran, merkat adlı oyunsever bir hayvandır. Fakat Animal Behavior dergisinin yine son sayısında yayınlanan bir makalede Güney Afrikalı biliminsanı Lynda L. Sharpe bu tür bir ilişkiye rastlamadığını yazıyor. İşte burada genç okuyucularımızın kulaklarına küpe yapmalarını umduğumuz bir kuraldan bahsetmek istiyoruz. Bir buluşun kabul edilebilmesi için başka bir bilimcinin aynı deneyi tekrar ederek aynı sonuca ulaşması gerekir. Sakın bu tezi ilk kez ortaya atanların bir art niyeti olduğunu zannetmeyin. Yaptıkları gözlem hatalı olabilir veya hiç hesaba katmadıkları bir etken onların bilinci dışında deneyi etkileyebilir. Benzer bir olayı bundan birkaç yıl önce Mars’tan gelen bir taşa yaşam izine rastlandığı iddia edildiği zaman yaşadık. Sonradan yapılan çalışmalar, taştaki yaşam izlerinin Mars değil, Dünya kökenli olduğunu ortaya koydu. İşte yukarıda “Eğer tutarsa” dememizin nedeni bu tür kaygılardan kaynaklanıyor. Genç okuyucularımıza imkan buldukları sürece son yayınları okumalarını öneririz, ama “acaba?” sorusunu da aklınızdan eksik etmeyin.

Bu tür birbirinden ilginç makaleleri okudukça kendi kendime “acaba biraz erken mi dünyaya geldim?” diye soruyorum. Siz gençler bizden çok daha şanslısınız. Ne kadar ilginç zamanlarda yaşıyoruz. Gelecek ay görüşmek dileğiyle.